

УДК 159.9

Мушегов О.М.

ОСОБЛИВОСТІ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Мушегов О.М. Особливості самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. У статті наведено результати емпіричного дослідження особливостей самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. Здійснено аналіз соціально-демографічних та організаційно-професійних характеристик самоефективності педагогічних працівників. Розкрито особливості різновидів самоефективності педагогічних працівників (загальної; діяльній; соціальної) загальноосвітніх навчальних закладів у гендерній діаді. Встановлено тенденції у динаміці самоефективності у соціально-демографічних та організаційно-професійних площинах. Розкрито взаємозв'язок між особливостями самоефективності педагогічних працівників та чинниками мікрорівня.

Ключові слова: самоефективність, загальна самоефективність, діяльній самоефективність, соціально самоефективність, освітня організація, освітній простір, чинники мікрорівня, педагогічні працівники.

Мушегов А.Н. Особенности самоэффективности педагогических работников общеобразовательных учебных заведений. В статье приведены результаты эмпирического исследования особенностей самоэффективности педагогических работников общеобразовательных учебных заведений. Осуществлен анализ социально-демографических и организационно-профессиональных характеристик самоэффективности педагогических работников. Раскрыты особенности самоэффективности (общей; деятельностной; социальной) педагогических работников в гендерной диаде. Установлены тенденции в динамике самоэффективности в социально-демографических и организационно-профессиональных плоскостях. Раскрыта взаимосвязь между особенностями самоэффективности педагогических работников и факторами микроуровня.

Ключевые слова: самоэффективность, общая самоэффективность, деятельностная самоэффективность, социальная самоэффективность, образовательная организация, образовательное пространство, факторы микроуровня, педагогические работники.

Постановка проблеми. Самоефективність педагогічних працівників є одним зі стрижневих факторів продуктивної модернізації вітчизняного освітнього простору. Значущість цієї проблеми зростає у контексті новітніх реалій «функціонування синергетичної освіти, здатної відповідати на виклики сучасності» [10, с. 11], що вимагає особливої уваги до професійного та особистісного статусу педагогічного працівника у концептуальному баченні «філософії людиноцентризму в стратегіях освітнього простору» (В. Г. Кремень). Це з необхідністю актуалізує проведення низки наукових теоретико-експериментальних досліджень системи «особистість – освітній простір», органічною складовою якої є аналіз особистісного потенціалу педагогічного працівника у вимірі його самоефективності. Трансформаційні процеси сучасної вітчизняної освіти з необхідністю вимагають знання структурно-динамічних особливостей самоефективності педагогічних працівників освітніх організацій та її психологічної детермінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самоефективності у сучасному освітньому просторі ґрунтовно репрезентована у концептуальному підході О. І. Бондарчук до розгляду самоефективності керівника освітньої організації у наступних спектрах: самоефективність керівника освітньої організації як психологічна детермінанта розвитку організаційної культури; гендерні особливості самоефективності керівників освітніх організацій у контексті розвитку організаційної культури; особливості організаційної культури освітніх організацій залежно від самоефективності керівників; організаційно-професійні особливості самоефективності керівників освітніх організацій [2; 3; 4]. Здійснено також всебічний аналіз ролі самоефективності менеджерів організацій як внутрішньої детермінанти в розвитку організаційної культури освітніх організацій: розкриті зміст і структура самоефективності

менеджерів освітніх організацій, з'ясовані особливості розвитку самоефективності менеджерів освітніх організацій, а також простежено зв'язок між рівнем розвитку організаційної культури освітніх організацій та самоефективністю менеджерів [9].

Нами концептуально висвітлена проблема самоефективності в сучасній вітчизняній організаційній психології з розкриттям її репрезентації у освітньому просторі [8].

Зазначимо, що в сучасній вітчизняній організаційній психології приділяється значна увага проблемі детермінації та її чинників мезо- та мікрорівня. Зокрема, досліджені чинники мезо- та мікрорівня організаційної культури освітніх організацій (Л. М. Карамушка) [5; 6; 9]; гендерні чинники самоефективності керівників освітніх організацій у контексті розвитку організаційної культури (О. І. Бондарчук) [2; 3; 9]; вплив організаційних чинників на рівень розвитку типів організаційної культури закладів освіти (О. В. Креденцер) [7]; гендерні чинники навчальної самоефективності студентів (І. І. Сняданко) [11]; зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей у аспірантів і організаційно-професійними та соціально-демографічними чинниками (Т. Г. Фелькель) [12] й ін.

Водночас актуальність проблеми самоефективності для трансформаційних процесів сучасного освітнього простору з необхідністю вимагає дослідження особливостей самоефективності та її детермінації у педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних.

Мета статті: здійснити аналіз особливостей самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів та її соціально-демографічних й організаційно-професійних характеристик.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У проведеному емпіричному дослідженні самоефективності педагогічних працівників були використані: опитувальник самоефективності М. Шерера та Дж. Меддукса, адаптований О. І. Бондарчук для дослідження самоефективності керівників освітніх організацій [3; 4; 7]; статистично-математичні методи опрацювання даних (зокрема, дисперсійний аналіз) з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0). Вибірка досліджуваних складала 350 педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів.

На першому етапі емпіричного дослідження встановлено рівні самоефективності (загальної, діяльній та соціальної) [1] педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівні самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів

Складові самоефективності	Рівні самоефективності (кількість досліджуваних у %)		
	низький	середній	високий
Діяльній	30,7	37,4	31,9
Соціально	10,3	82,3	7,4
Загально	20,8	64,9	14,3

Як свідчать дані, що наведені у табл. 1, рівень самоефективності педагогічних працівників є недостатнім. Так, високий рівень загальної самоефективності зафіксовано лише у 14,3%, діяльній – у 31,9%, а соціальної – лише у 7,4% досліджуваних педагогів.

За результатами дисперсійного аналізу констатовано, що особливості самоефективності педагогів залежать від статі та посади в організації (рис. 1).

Отримані експериментальні дані дають змогу виокремити такі особливості репрезентації загальної самоефективності за гендерною ознакою у різних за посадовим статусом освітніх працівників. Зафіксовано амбівалентність тенденції у парадигмі «стать – посадовий статус». Якщо у керівників загальноосвітніх навчальних закладів гендерні ознаки загальної самоефективності нівелюються і не мають статистично значущої відмінності залежно від статі, то у групі працівників зафіксовано статистично значущі (на рівні $p < 0.01$) гендерні відмінності – у чоловіків рівень загальної самоефективності значно вищий.

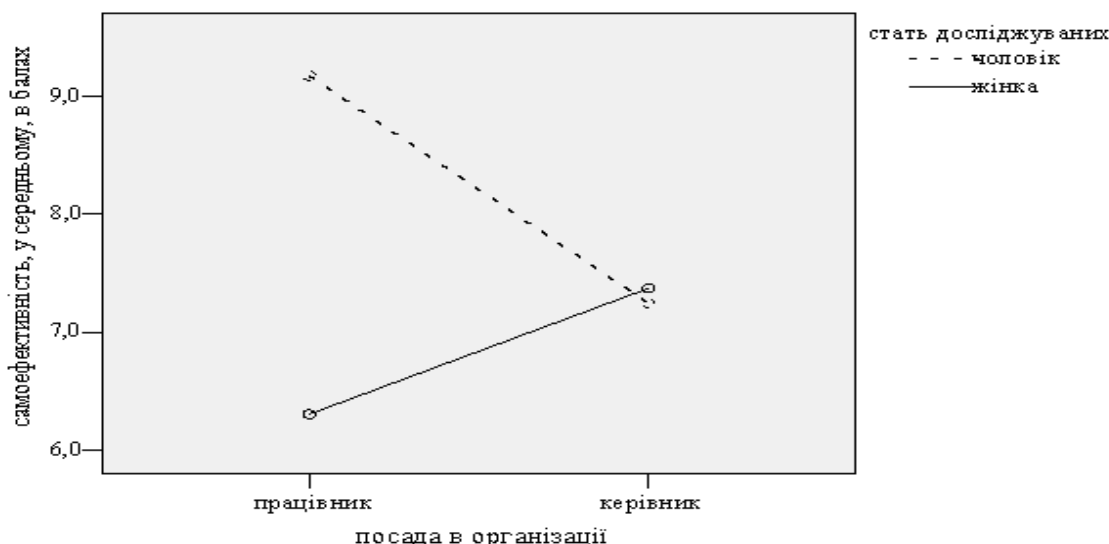

Рис. 1. Гендерно-статусні особливості загальної самоофективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів

Наступна площина аналізу дала змогу встановити динамічні особливості у гендерній проекції. Зафіксовано, що рівень загальної самоофективності у посадовій дихотомії «працівник – керівник» загальноосвітніх навчальних закладів у жінок зростає, а в чоловіків, навпаки, різко знижується (на статистично значущому рівні $p < 0,01$).

Ці дані переконливо свідчать про необхідність актуалізації уваги до проблеми професійного вигорання у керівників чоловічої статі, яка деструктивно впливає на їхню самоофективність.

Інший профіль, відмінний від загальної самоофективності, має діяльну самоофективність у гендерно-статусній площині (рис. 2). Зафіксована тотожність ліній її динаміки у різностатусних педагогічних працівників, а саме: незалежно від статі спостерігається зростання діяльної самоофективності у керівників, порівняно з педагогічним персоналом загальноосвітніх навчальних закладів. Тобто у керівників, як у жінок, так і у чоловіків, діяльну самоофективність вища (на статистично значущому рівні $p < 0,01$) від інших педагогічних працівників за своїм статусом.

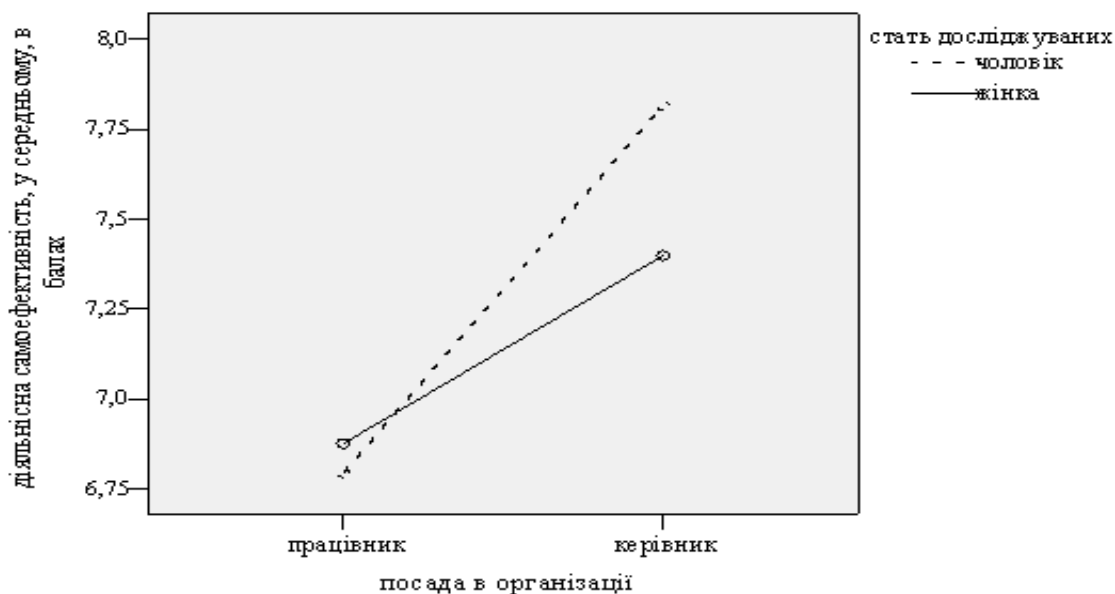

Рис. 2. Гендерно-статусні особливості діяльної самоофективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів

Примітно, що маючи уніфікований профіль зростання діяльнійсної самоефективності у керівників (порівняно з педагогічними працівниками), простежується мікротенденція більш стрімкого її злету в керівників чоловічої статі. Тобто керівникам чоловічої статі більшою мірою притаманні спонукальні інтенції діяльнійсної самоефективності, ніж керівникам жінкам. Звертає на себе увагу те, що, як у чоловіків, так і у жінок інших педагогічних посад в освітній організації, діяльнійсна самоефективність має нижчі показники від керівників і, отже, є тим дієвим резервним чинником професійного самовдосконалення, який ще чекає на свою актуалізацію у свідомості вчителя як фахівця.

У гендерно-статусній проекції соціальної самоефективності спостерігаються такі тенденції: наявні яскраво виражені гендерні відмінності (на статистично значущому рівні $p < 0,01$) залежно від статусу персоналу освітніх організацій (рис. 3). У жінок зафіксовано зростання соціальної самоефективності від групи працівників загальноосвітніх навчальних закладів до групи жінок-управлінців освітніми закладами. Зазначимо, що ідентичність профілю загальної, діяльнійсної та соціальної самоефективності у цих групах (попри певну відмінність у кількісному, бальному її вираженні) свідчить не лише про її стійкість, але й про те, що ця тенденція має генералізований характер і має ознаки становлення певної закономірності в освітньому просторі.

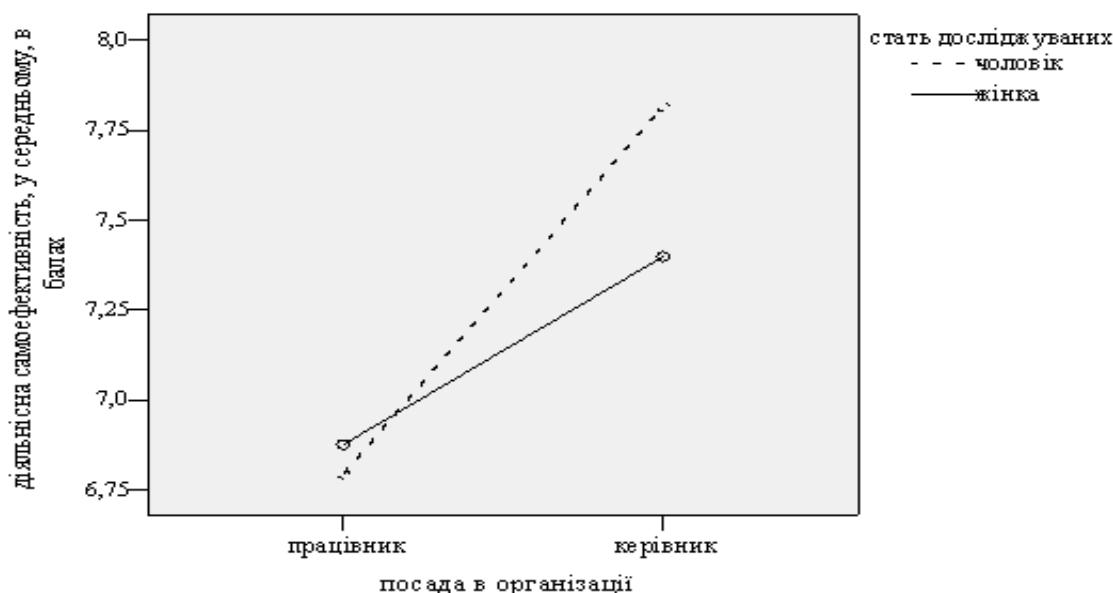

Рис. 3. Гендерно-статусні особливості соціальної самоефективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів

На відміну від жінок, у чоловічої статі наявна зворотна тенденція – простежується різке падіння соціальної самоефективності від групи працівників загальноосвітніх навчальних закладів до групи чоловіків-управлінців (на статистично значущому рівні $p < 0,01$). Профіль динаміки цієї тенденції є за своїм абрисом аналогічний профілю динаміки загальної самоефективності, що свідчить про її стійкість та набуття нею генералізованого характеру. Це вказує на наявність впливу професійного вигорання у чоловіків-управлінців на ефективність їхньої взаємодії у системі «Я – інші» у освітньому просторі.

Порівняльний аналіз гендерно-статусних особливостей та їх тенденцій у різновидах самоефективності, свідчить про їхню уніфікованість і певну тотожність їхнього профілю у таких її видах, як загальна та соціальна самоефективність.

На наступному етапі дослідження здійснено аналіз вікових особливостей загальної самоефективності у педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. Встановлені відмінності (на рівні тенденції) щодо репрезентації самоефективності у різних вікових групах освітніх працівників. Як свідчать отримані емпіричні дані, саме часовому

проміжку онтогенезу від 30 років до 31–40 років притаманне зростання загальної самоефективності (рис. 4).

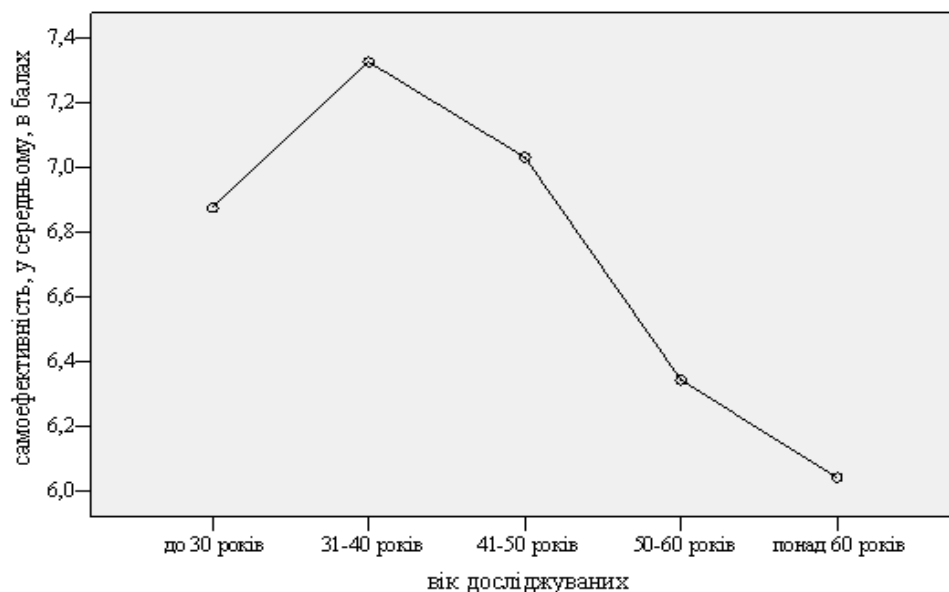

Рис. 4. Вікові особливості загальної самоефективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів

Характерною особливістю цієї тенденції є неухильне зниження загальної самоефективності зі зростанням онтогенетичного часу, а саме – від 40 до 60 років. Ці дані з необхідністю вимагають диференціації стратегій упередження зниження загальної самоефективності у професійному просторі педагогічного працівника на різних етапах його онтогенезу.

Висновки. В умовах динамічних змін у сучасному вітчизняному освітньому просторі особливої ваги набуває парадигма самоефективності педагогічних працівників як однієї зі стрижневих ланок її продуктивної модернізації. Встановлено низку статистично значущих особливостей соціально-демографічних та організаційно-професійних характеристик самоефективності педагогічних працівників, які зумовлюють своєрідність профілю тенденції перебігу загальної, діяльній та соціальної самоефективності педагогічного працівника.

Розкрита онтогенетична динаміка самоефективності педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів з необхідністю висуває проблему розробки диференційованих копінг-стратегій упередження зниження самоефективності у професійному просторі педагогічного працівника на різних етапах його онтогенезу, а також створення моделі самоефективного освітнього працівника як продуктивного суб'єкта власної професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті внутрішніх чинників детермінації самоефективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура ; пер. с англ. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія / О. І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 318 с.
3. Бондарчук О. І. Гендерні особливості самоефективності керівників освітніх організацій у контексті розвитку організаційної культури / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. І : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Вип. 39. – С. 7–11.
4. Бондарчук О. І. Організаційно-професійні особливості самоефективності керівників освітніх організацій / О. І. Бондарчук // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. університету імені

- Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Ануфрієвої. – К. : Аксиома, 2015. – С. 57–69.
5. Карамушка Л. М. Організаційна культура освітніх організацій : зв'язок між рівнем розвитку та чинниками мезо- та макrorівня / Л. М. Карамушка // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 1–33.
6. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с
7. Креденцер О. В. Вплив організаційних чинників на рівень розвитку типів організаційної культури закладів освіти / О. В. Креденцер // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименка (гол. ред.) та ін.]. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Вип. 41. – С. 35–40.
8. Мушегов О. М. Проблема самоефективності в сучасній вітчизняній організаційній психології / О. М. Мушегов // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименка (гол. ред.) та ін.]. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015. – Вип. 43. – С. 47–53.
9. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / [Електронний ресурс] / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л. М. Карамушки. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 288 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
10. Синергетика і освіта : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 348 с.
11. Сняданко І. І. Навчальна самоефективність як одна з умов ефективної підготовки студентів технічного університету до майбутньої професійної діяльності / І. І. Сняданко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименка (гол. ред.) та ін.]. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 39. / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2013. – С. 61–67.
12. Фелькель Т. Г. Аналіз зв'язку між рівнем розвитку лідерських якостей у аспірантів і організаційно-професійними та соціально-демографічними чинниками / Т. Г. Фелькель // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 158–168.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bandura A. Teorija social'nogo nauchenija / Al'bert Bandura ; per. s angl. – SPb. : Evrazija, 2000. – 320 s.
2. Bondarchuk O. I. Sotsial'no-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv u profesijnyy diyal'nosti : monohrafiya / O. I. Bondarchuk. – K. : Nauk. svit, 2008. – 318 s.
3. Bondarchuk O. I. Genderni osoblyvosti samoefektyvnosti kerivnykiv osvitnikh orhanizatsiy u konteksti rozvytku orhanizatsiynoi kul'tury / O. I. Bondarchuk // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. 1 : Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. – Alchevs'k : LADO, 2013. – Vyp. 39. – С. 7–11.
4. Bondarchuk O. I. Orhanizatsiyno-profesijni osoblyvosti samoefektyvnosti kerivnykiv osvitnikh orhanizatsiy / O. I. Bondarchuk // Problemy suchasnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' Kam"yanets'-Podil's'koho nats. universytetu imeni Ivana Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny; za red. S. D. Maksymenko, L. A. Anufriyevoyi. – K. : Aksioma, 2015. – S. 57–69.
5. Karamushka L. M. Orhanizatsiyna kul'tura osvitnikh orhanizatsiy : zvyazok mizh rivnem rozvytku ta chynnykamy mezo- ta makrorivnya / L. M. Karamushka // Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – С. 1–33.
6. Karamushka L. M. Psykholohiya osvith'oho menezhmentu : navch. posib. / L. M. Karamushka. – K. : Lybid', 2004. – 424 s
7. Kredentser O. V. Vplyv orhanizatsiynykh chynnykiv na riven' rozvytku typiv orhanizatsiynoi kul'tury zakladiv osvity / O. V. Kredentser // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. 1 : Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2014. – Vyp. 41. – S. 35–40.
8. Mushehov O. M. Problema samoefektyvnosti v suchasnyy vitchyznyaniy orhanizatsiynyy psykholohiyi / O. M. Mushehov // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. 1 : Orhanizatsiyna psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2015. – Vyp. 43. – S. 47–53.
9. Psykholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiynoi kul'tury : monohrafiya / [Elektronnyy resurs] / L. M. Karamushka, O. V. Kredentser, K. V. Tereshchenko [ta in.] ; za red. L. M. Karamushky. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – 288 s. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
10. Synerhetyka i osvita : monohrafiya / za red. V. H. Kremenya. – K. : Instytut obdarovanoi dytyny, 2014. – 348 s.

11. Snyadanko I. I. Navchal'na samoefektyvnist' yak odna z umov efektyvnoyi pidhotovky studentiv tekhnichnoho universytetu do maybutn'oyi profesiynoyi diyal'nosti / I. I. Snyadanko // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPP Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – Т. 1 : Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. – Vyp. 39. / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – К. – Alchevs'k : LADO, 2013. – С. 61–67.
12. Fel'kel' T. H. Analiz zv'yazku mizh rivnem rozvytku liders'kykh yakostey u aspirantiv i orhanizatsiyno-profesiynymy ta sotsial'no-demohrafichnymy chynnykamy / T. H. Fel'kel' // Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – К., 2015. – № 1. – С. 158–168.

Mushehov, O.M. Features of self-efficacy of teaching staff of secondary educational institutions. *The article presents the results of empirical research on self-efficacy of teaching staff of secondary schools. The author analyzes socio-demographic and organizational features of professional self-efficacy teaching staff of secondary schools and discusses the types of secondary school teaching staff's self-efficacy (general, activity-related, social) in gender dyad and official status in the educational institution.*

The author also analyzes the ontogenetic dynamics of teaching staff's general self-efficacy, the sociodemographic, organizational and professional aspects of self-efficacy as well as the relationships between the characteristics of teaching staff's self-efficacy and micro-level factors.

The investigation found statistically significant correlations between the socio-demographic and organizational characteristics of teaching staff's professional self-efficacy and their general, activity-related and social self-efficacy.

Keywords: *self-efficacy, general self-efficacy, activity self-efficacy, social self-efficacy, educational organization, educational space, micro-level factors, educators.*

Відомості про автора

Мушегов Олексій Миколайович, аспірант, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Mushehov, Oleksiy M., PhD student, G. S. Kostyuk Institute of psychology, NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: be1self88@gmail.com

Отримано 12 вересня 2016 р.
Рецензовано 19 вересня 2016 р.
Прийнято 22 вересня 2016 р.